

FORHOLDET MELLOM SELVFORSVAR OG REPRESALIER I FOLKERETTEN

I hvilken utstrekning kan maktbruk legitimeres? Vil bruk av represalier alltid være forbudt?

Kandidatnr: 323

Veileder: Ivar Alvik

Leveringsfrist: 25.04.05

Til sammen 15 108 ord

25.04.2005

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	PRESENTASJON AV TEMA/PROBLEMSTILLINGER	1
1.2	AVGRENSNING	2
1.3	OPPBYGGING AV OPPGAVEN	2
1.4	RETTSKILDER	3
<u>2</u>	<u>FORBUDET MOT BRUK AV MAKT OG STATERS RETT TIL SELVFORSVAR</u>	<u>4</u>
2.1	FN SOM KOLLEKTIVT SIKKERHETSSYSTEM	4
2.2	HOVEDREGELEN OM BRUK AV MAKT MELLOM STATER	6
2.3	UNNTAK FRA HOVEDREGELEN: SELVFORSVAR	7
2.4	REPRESALIER	10
2.5	VIDERE OPPLEGG FOR OPPGAVEN	12
<u>3</u>	<u>HVA KVALIFISERER SOM "ARMED ATTACK" I HENHOLD TIL ART. 51?</u>	<u>13</u>
3.1	ANGREP AV EN VISS TYNGDE	13
3.2	HVEM KAN UTFØRE ET "ARMED ATTACK"?	15
3.3	MÅLET FOR "ARMED ATTACK"?	18
3.4	OPPSUMMERING/KONKLUSJON	21
<u>4</u>	<u>PREVENTIVT SELVFORSVAR</u>	<u>21</u>
4.1	HVA SKILLER PREVENTIVT SELVFORSVAR FRA SELVFORSVAR?	22
4.2	DET VANSKELIGE SKILLET: PREVENTIVT SELVFORSVAR - REPRESALIER	23
4.3	ÅPNER RETTEN TIL SELVFORSVAR FOR EN RETT TIL PREVENTIVT SELVFORSVAR?	23
4.4	NØDVENDIGHET OG PROPORSJONALITET I PREVENTIVT SELVFORSVAR	28
4.5	KONKLUSJON	30
<u>5</u>	<u>ÅPNER PREVENTIVT SELVFORSVAR I REALITETEN FOR REPRESALIER?</u>	<u>30</u>
5.1	LOVLIGHETEN AV REPRESALIER I PRAKSIS	30
5.2	DE AVGJØRENDE VILKÅR: NØDVENDIGHET OG PROPORSJONALITET	32

5.3	BAGDAD BOMBINGEN – PREVENTIVT SELVFORSVAR ELLER REPRESALIE?	35
5.4	KONKLUSJON	41
6	<u>ETTERORD</u>	<u>41</u>
7	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>43</u>
8	<u>REGISTER</u>	<u>44</u>
9	<u>FORKORTELSER</u>	<u>A</u>

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema/problemstillinger

I følge internasjonal rett er bruk av makt mellom stater i utgangspunktet forbudt, likevel er det ved flere anledninger eksempler på bruk av makt mellom stater. Enkelte stater hevder at den eneste form for lovlig maktbruk er selvforsvar, andre stater hevder rett til preventivt selvforsvar, og atter andre at det også må åpnes for bruk av represalier. Flere av maktutøvelsene er fordømt av FNs sikkerhetsråd, mens enkelte av maktutøvelsene ser ut til å være godtatt, atter andre er ikke kommentert, eller ikke tatt endelig standpunkt til. Et eksempel på en maktutøvelse som er blitt fordømt er Nicaragua-saken. USA påberopte seg å handle i kollektivt selvforsvar mot Nicaragua sammen med blant annet El Salvador. ICJ fordømte USAs handlinger, da de mente at vilkårene for selvforsvar ikke var oppfylt. En maktutøvelse som tilsynelatende ble godtatt er USAs bombing av militære hovedkvarter i Bagdad. Etter et planlagt attentat på den tidligere amerikanske presidenten Bush senior, bombet amerikanske styrker flere militære mål i Bagdad da de mente at det planlagte attentatet var en følge av instruks fra sentrale medlemmer av den irakiske regjeringen. Sikkerhetsrådet avsa en resolusjon som viste sympati med de amerikanske handlinger. "Nahhalin incident" UN doc S/3209 er et eksempel på en maktutøvelse som det aldri ble tatt stilling til i Sikkerhetsrådet. Israelske soldater angrep landsbyen Nahhalin i Jordan. Til sammen ni sivile ble drept. Angrepet ble imidlertid fordømt av "The Mixed Armistice Commission"¹

Jeg vil i denne oppgaven forsøke å belyse grensen for hva som kan anses som lovlig og ulovlig maktbruk mellom stater. Hvor langt kan den legitimerede maktbruken strekkes? I utgangspunktet kan det se ut til at selvforsvar regnes som lovlig maktbruk, mens represalier er ulovlig. Denne grensen er imidlertid ikke helt klar. Jeg ønsker derfor å se nærmere på om represalier alltid må anses som ulovlige, eller om det i enkelte tilfeller kan åpnes for en videre adgang til bruk av militær makt?

¹ Kommissjon nedsatt for å tilse at Armistice Agreements ble overholdt. Armistice Agreements var en fredsavtale nedtegnet i 1949 mellom Israel og nabostatene Egypt, Libanon, Syria og Jordan.

1.2 Avgrensning

Oppgaven vil i hovedsak bli knyttet opp mot FN paktens art. 51 om retten til selvforsvar. Det sentrale i oppgaven vil være bruk av makt mellom stater, slik at art. 51 vil fremstilles i forhold til dette. Forhold innad i staten vil ikke bli behandlet.

Jeg vil gå inn på bruk av preventivt selvforsvar og represalier som følge av utøvede eller forventede militære angrep. Annen form for maktbruk som for eksempel økonomiske sanksjoner eller lignende, vil ikke bli behandlet. Humanitær intervensjon reiser også særlige problemer som ikke behandles.

1.3 Oppbygging av oppgaven

Kapittel 2 starter med en innføring i tanken om FN som kollektivt sikkerhetsorgan. Deretter blir hovedreglene om bruk av makt mellom stater presentert. Ytterpunktene for hva som blir ansett som lovlige og ulovlige maktbruk blir presentert. Kapitlet er ment å skulle gi noe bakgrunnsrett for de senere problemstillingene.

Kapittel 3 redegjør for hva som ligger i begrepet "armed attack", samtidig som det viser hvordan begrepet i visse tilfeller blir tolket utvidende. Dette kan medføre at flere situasjoner enn hva som kanskje opprinnelig var tiltenkt etter art. 51 kan komme inn under definisjonen i bestemmelsen.

Kapittel 4 tar for seg preventivt selvforsvar og dennes tilgrensende problemområder. Problemstillingen vil være hvor langt selvforsvaret kan strekkes til å også omfatte preventivt selvforsvar. Dette forsøkes belyst ved å se nærmere på hvordan sedvane, FN-pakten og praksis forholder seg til såkalt preventivt selvforsvar.

I kapittel 5 stiller jeg spørsmålet om represalier, i visse tilfeller, kan legitimeres. Det vil særlig legges vekt på hvordan det internasjonale samfunn forholder seg til represalier i praksis. Det vil bli foretatt en nærmere analyse av en bestemt sak: Bombingen av Bagdad.

Kapittel 6 gir noen kritiske bemerkninger i forhold til betydningen av en vid rett til maktbruk mellom stater.

I oppgaven har jeg til formål å belyse problemområdene for når maktbruk kan anses som lovlig. Videre redegjør jeg for forskjellene mellom teori og praksis, og hvordan stater ser ut til å tolke den internasjonale retten utvidende for å legitimere sitt maktbruk.

1.4 Rettskilder

Utgangspunktet for hvilke rettskilder som er relevante i folkeretten, følger av art. 38 i statuttene i ICJ. Oppramsingen er ikke absolutt eller uttømmende, men gir en god veiledning.

1. *The Court, whose function is to decide in accordance with international law such disputes as are submitted to it, shall apply:*
 - a. *international conventions, whether general or particular, establishing rules expressly recognized by the contesting states;*
 - b. *international custom, as evidence of a general practice accepted as law;*
 - c. *the general principles of law recognized by civilized nations;*
 - d. *subject to the provisions of Article 59, judicial decisions and the teaching of the most highly qualified publicist of the various nations, as subsidiary means for the determination of rules of law.*
2. *This provisions shall not prejudice the power of the Court to decide a case ex aequo et bono, if the parties agree thereto.*

Følgende rettskilder har vært relevante for min oppgave:

FN-pakten: Traktaten angir utrykkelige bestemmelser om bruk av makt, og er således det nærmeste man kommer lovtekst i folkeretten. Bestemmelsene har vært utgangspunktet for oppgaven. FN-pakten binder riktignok kun de stater som har akseptert den, men ettersom nærmere 200 stater har ratifisert avtalen, må den anses å ha betydelig vekt. FN-pakten vil dessuten, på flere områder, være en kodifisering av tidligere sedvane, og vil på disse områdene være bindende for alle stater.

Sedvanerett (den tradisjonelle internasjonale rett) vil binde alle stater, således vil den være den mest utbredte rett. Jeg har brukt sedvane både til å tolke hva som ligger i FN-paktens bestemmelser, og enkelte ganger til å kritisere pakten der det tilsynelatende foreligger motstrid.

Resolusjoner vedtatt i SC og i GA. Slike resolusjoner er såkalt soft law, det vil si at de ikke er juridisk bindende, men oftest har en slik politisk tyngde at statene likevel ønsker å oppfylle dem. SC har anledning til å treffe bindende vedtak for medlemsstatene og også tvangstiltak når det gjelder saker av betydning for verdens fred og sikkerhet. Dette forutsetter hjemmel i FN-pakten. Resolusjoner vil være viktige tolkningsfaktorer for hva som kan sies å ligge i FN-pakten. Samtidig vil resolusjonene være en pekepinn på hvordan det internasjonale samfunn oppfatter de forskjellige former for maktbruk. SC resolusjonene om maktbruk har jeg brukt som redskap for hva som kan anes som lovlig.

Dom avsagt i ICJ (International Court of Justice). Medlemsstatene i FN-pakten har samtykket i denne domstolens avgjørelsesmyndighet, som fungerer som FNs rettsorgan. Domstolen viser hvordan FN-pakten kan tolkes, samtidig som at den også tar for seg andre internasjonale kilder, for eksempel sedvane. Domstolen gir en god oversikt over vilkår og momenter ved legitimering av maktbruk. Samtidig viser den vektning mellom vilkårene, og mellom de forskjellige rettskildene.

Teori har vært en viktig kilde for å få innsyn i tidligere sedvanerett. Dessuten har jeg brukt argumenter fra professorer som ledd i enkelte drøftelser.

2 Forbudet mot bruk av makt og staters rett til selvforsvar

2.1 FN som kollektivt sikkerhetssystem

Da FN (Forente Nasjoner) ble opprettet i 1945 var hovedformålet å opprette et overordnet sikkerhetssystem som skulle sørge for fred og sikkerhet i fremtiden. Sikkerhetsrådet (SC) skulle være hovedorganet for fred og sikkerhet. SC har kompetanse til å vedta resolusjoner og anbefalinger i saker om fred og sikkerhet. Det spesielle er deres adgang til å treffe vedtak som er bindende for medlemsstatene (art. 25) og tvangstiltak etter kapittel 7.² Slike bindende vedtak krever hjemmel i FN-pakten, ettersom stater er suverene.

Suverenitetsprinsippet innebærer at ingen andre kan bestemme over staten. Statene har blant annet ingen plikt til å la seg underkaste tvungen domstolsbehandling, og det finnes ikke noe folkerettslig tvangsapparat.³ Allerede av dette prinsippet kan det utledes at ingen stat kan angripe en annen. Statene kan imidlertid innskrenke sin suverenitet ved å forplikte seg ved avtale. Ratifikasjon av FN-pakten innebærer nettopp at stater aksepterer SCs tvangsmyndighet etter kapittel 7. Vernet om staters suverenitet og likhet følger av sedvaneretten, og er fastslått som det første av FNs grunnleggende prinsipper, i FN-pakten art. 2 (1)⁴

Etter opprettelsen av FN-pakten skulle statene avgjøre sine uenigheter fredfullt, uten bruk av makt. Kun en snever tolkning av art. 51 for å slå tilbake et angrep, kunne tas i bruk av statene, ellers var det SC som ville ha avgjørende makt også i forhold til denne bestemmelsen. Resultatet var at man plutselig fikk en lovgitt maktbruk i tillegg til at SC kunne avgjøre når det skulle brukes makt og når selvforsvar skulle opphøre. SC ble tiltenkt rollen som et slags overordnet "verdenspoliti".⁵

Ved opprettelsen av FN ga man enkelte stater fast plass og vetorett i sikkerhetsrådet, (USA, Storbritannia, Kina Frankrike og Russland). Statene ble ansett å representere de sentrale stormakter i 1945. Vetoretten innebærer en absolutt stemme, som dermed kan hindre et vedtak tross for at de resterende statene stemmer for. Det oppstod et maktmonopol som følge av vetoretten. Ettersom de fem stormakter alltid kunne stemme i mot, ble disse sittende med en maktposisjon som overgikk alle andre stater. Den kalde

² Ruud og Ulfstein s. 218

³ Ruud og Ulfstein s. 172

⁴ "The Organization is based on the sovereign equality of all its Members"

⁵ Cassese s. 323 flg.

krigen medførte at det oppsto en isfront mellom de vetoberettigede stater, slik at disse ikke bare hadde et maktmonopol, men i tillegg motarbeidet hverandre ved de fleste avgjørelser. Dette forhindret en rekke avgjørelser i SC, som igjen førte til at statene mistet tillitt til SC som sikkerhetssystem. Resultatet ble at statene handlet selv, og da ofte gikk ut over den retten til selvforsvar som opprinnelig var tiltenkt i art. 51.

Etter ”den kalde krigen” (1946-1989) er SCs rolle, slik den var tiltenkt i FN-pakten, fortsatt ikke blitt gjennomført fullt ut. Verdenssamfunnet er i dag først og fremst preget av en stormaktspolitikk, hvor USA innehar rollen som supermakt.⁶

2.2 Hovedregelen om bruk av makt mellom stater

På 1700- og 1800-tallet var den opprinnelige oppfatning at statene hadde rett til å ty til krig som middel for løsning av konflikter. Tidligere, i middelalderen så det ut til å være et skille mellom rettferdig og urettferdig krig. Krigen var rettferdig dersom den ble iverksatt for å stanse, eller oppnå kompensasjon for en forutgående folkerettsstridig handling. Læren om rettferdig krig ble nærmest oppgitt ved fremveksten av sterke nasjonalstater og styrking av suverenitetsprinsippet på 1700-tallet.⁷

Etter første verdenskrig oppstod det en bred aksept for behovet for å begrense staters adgang til å gå til krig. Først etter annen verdenskrig lyktes det å traktatfeste en slik begrensning i FN-pakten, med et stort antall ratifiserende stater.

FN-pakten art. 2(4)⁸ oppstiller et forbud mot bruk av makt. ”All members” begrenser seg ikke til å omfatte kun medlemsstatene i FN. Det følger av sedvanerett at bestemmelsen må antas å gjelde alle stater. Dette ble fastslått i Nicaragua-saken.⁹ Verken trussel om, eller bruk av makt mot en stats territorium eller politiske

⁶ Cassese s. 323 flg.

⁷ Ruud og Ulfstein s. 173

⁸ Art. 2 (4) *All Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations.*

⁹ Harris s. 862

uavhengighet skal forekomme. Det oppstilles imidlertid to unntak fra denne hovedregelen: Enten ved vedtak i SC eller ved selvforsvar.

Hovedhensynet bak FN-pakten er imidlertid å bevare fred og sikkerhet mellom statene. For å bevare fred og sikkerhet kan det bli nødvendig med sanksjoner eller intervensjon utenfra. Det skal da fattes vedtak i SC og SCs styrker kan settes inn, jfr. FN-pakten art. 42.¹⁰

2.3 Unntak fra hovedregelen: Selvforsvar

Suverenitetsprinsippet medfører et krav om respekt for statens suverenitet, og gir statene en rett til å verne om denne suvereniteten, om nødvendig med væpnet makt. Dette kommer til uttrykk i FN-pakten ved retten til selvforsvar. Behovet for å få forsvare seg ved angrep, og således en rett til dette, kan sies å ligge i menneskets natur. Noe annet ville anses som urimelig. FN-pakten er på dette punkt en videreføring av gjeldende sedvanerett. I det følgende vil jeg gå inn på vilkårene for selvforsvar, art. 51.¹¹

Hvilke krav stilles til et lovlig selvforsvar?

”*inherent right*”. I den norske oversettelsen heter det; en naturlig rett til å forsvare seg. Vilket stammer fra den folkerettslige sedvaneretten,¹² hvor enhver stat har rett til å opprettholde sin egen suverenitet. Videre vil vilkårene om nødvendighet og proporsjonalitet ikke fremgå uttrykkelig av FN-pakten, men de er en del av den internasjonale sedvaneretten som må anses å fortsatt gjelde under art. 51. Kravet om

¹⁰ Art. 42 Should the Security Council may decide that measures provided for in Article 41 would be inadequate or have proved to be inadequate, it may take such action by air, sea, or land forces as may be necessary to maintain or restore international peace and security. Such action may include demonstrations, blockade, and other operations by air, sea, or land forces of Members of the United Nations.

¹¹ Art. 51 Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defense if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. Measures taken by Members in the exercise of this right of self-defense shall be immediately reported to the Security Council and shall not in any way affect the authority and responsibility of the Security Council under the present Charter to take at any time such action as it deems necessary in order to maintain or restore international peace and security.

nødvendighet og proporsjonalitet ble første gang uttalt i Caroline saken i 1837, senere i Oljeplattformssaken og i Nicaragua-saken ble det gjentatt hvordan proporsjonalitet og nødvendighet gir grensene for all selvforsvar.¹³ Det er hevdet at gjengjeldelse eller straff ikke kan anses som nødvendig i forhold til selvforsvar. Det betyr imidlertid ikke at man må ha samme antall styrker eller våpen, eller at selvforsvaret kun kan foregå på eget territorium.

For at selvforsvaret skal være nødvendig foreligger det et visst krav om umiddelbarhet. Det vil si at det skal være et direkte svar på et militært angrep, slik at det ikke fremstår som en ny militæraksjon.¹⁴ Det avgjørende må være at handlingen kun er avvergende i forhold til angrepet og ikke i seg selv er et angrep. Så lenge angrepet pågår eller det foreligger en okkupasjon foreligger rett til selvforsvar. Dersom angrepet er opphørt vil det, ut i fra en streng selvforsvars tanke, ikke foreligge noe å forsvare seg mot. Selvforsvaret vil da ikke fremstå som strengt nødvendig.

Selvforsvar kan kun benyttes mot en forutgående rettsstridig handling. En handling vil være rettsstridig dersom den krenker gjeldene internasjonale rett. Et militært angrep på en annen stat vil i utgangspunktet være en rettsstridig handling, med mindre angrepet for eksempel er autorisert gjennom et vedtak i SC. For å være berettiget til å utøve selvforsvar, må den forutgående handling være rettsstridig. I tillegg må det foreligge et militært angrep.

"individual or collectiv self-defence". Det anses som en generell regel at stater kan gå sammen om å utøve selvforsvar. Vilkåret må imidlertid være at det foreligger en forespørsel fra den angrepne staten, eller en traktat mellom landene.¹⁵ Dette er blant annet grunnlaget for NATO-pakten og fremgår av paktens art. 5.¹⁶ Kollektivt selvforsvar vil være av særlig betydning for mindre stater. Dersom man ikke tillot kollektivt selvforsvar, ville retten til selvforsvar ikke ha noen reell betydning for en mindre stat som ble angrepet av en større stat. Det er viktig at det foreligger en forespørsel eller et samtykke fra den angrepne staten. Hvis ikke kan man risikere at det i

¹² Ruud og Ulfstein s. 176

¹³ Gray s. 121

¹⁴ Ruud og Ulfstein s. 181

¹⁵ Cassese s. 365

¹⁶ 1949 Apr. 4 M Washington, 497 North Atlantic Treaty

virkeligheten ikke dreier seg om et selvforsvar, men vilkårlig bruk av makt fra en annen stat.

“if an armed attack occurs” Selvforsvar skal kun benyttes mot et militært angrep. Enkelte hevder at det må være et angrep av et visst omfang for at det skal kunne kvalifisere som et militært angrep. Samtidig er det hevdet at det nedre grensen til ”armed attack” må anses som forholdsvis lavt, i det for eksempel et angrep på et militært fly eller et marinefartøy vil være tilstrekkelig.¹⁷

Det neste spørsmål må bli når kan et ”armed attack” sies å foreligge? Her må man ta i betraktning at det er skjedd en forandring med tiden. Ved inngangen til 1. verdenskrig var det naturlig å anse et militært angrep å foreligge idet militære styrker krysset en stats territoriale grense, et slikt krav til militært angrep er antagelig ikke hensiktsmessig i dag. Dette kommer jeg tilbake til senere. Hensynet bak vilkåret må være at statene ikke skal ta i bruk selvforsvar for tidlig, eller ved mindre hendelser hvor det strengt tatt ikke er nødvendig. Ved å avvete situasjonen vil den angripende part ha anledning til å snu, slik at man kan unngå en konflikt.

“until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security” Dette fremstår som en begrensning av retten til selvforsvar. Så snart SC har tatt de nødvendige steg for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet, skal forsvaret opphøre. Begrensningen fremgår allerede av selvforsvarets natur; dersom det ikke er nødvendig å bruke makt for å forsvare seg, vil det ikke foreligge noe grunnlag for selvforsvar. Selvforsvaret skal være nødvendig og proporsjonalt. På denne måten hindrer man overdreven maktbruk, som da vil gå utenfor definisjonen av selvforsvar. Vilkåret er et resultat av den idealistiske ideen bak FN-pakten, hvor SC skulle ivareta den internasjonale fred og sikkerhet. Den enkelte stats rett til selvforsvar må være i behold så lenge SCs tiltak ikke er effektivt. Det vil ellers være urimelig å kreve opphør av selvforsvaret.^{18 19}

¹⁷ Ruud og Ulfstein s. 177

¹⁸ Harris s. 906

¹⁹ *“immediately reported”* Selvforsvar skal straks rapporteres til sikkerhetsrådet. Rapporteringen er avgjørende for at SC skal kunne ta stilling til det videre skritt. I tillegg vil det være et moment i avgjørelsen om staten selv anså sin handling som selvforsvar.

2.4 Represalier

Represalier kan defineres som i utgangspunktet folkerettsstridige handlinger, som en stat iverksetter som svar på en forutgående folkerettskrenkelse fra en annen stat.²⁰

Represalier er en form for gjengjeldelse eller straff, som også kan ha til hensikt å avskrekke fra et eventuelt senere angrep. Ettersom folkeretten mangler et effektivt rettshåndhevelses- og domstolsorgan, vil det i praksis være opp til den enkelte stat som føler seg krenket, å selv ta seg til rette og håndheve sine krav. Represalier har slik fått et preg av selvtekt. Selvtekt vil først og fremst forekomme i form av represalier, men kan også ha karakter av selvforsvar. Mens selvforsvar utelukkende har til formål å være forsvar mot et angrep, vil represalier ofte ha mer vidtgående formål, som for eksempel å fremtvinge gjenopprettelse eller erstatning for påført skade, eller å bringe den forutgående folkerettslige krenkelse til opphør.²¹

Grotius insisterte allerede på 1500-tallet på at en stat kan rettferdiggjøre maktbruk i tre situasjoner: Ved forsvar, gjenvinning av eiendom og ved straff. Maktbruken skulle imidlertid bare brukes i krig.²²

Sedvanerettslig ble det tidligere åpnet for bruk av represalier dersom bestemte kriterier forelå. Disse kriteriene ble lagt til grunn i den såkalte Naulilla-saken mellom Tyskland og Portugal.²³ Hendelsen fant sted under 1. verdenskrig, på grensen mellom tysk sørvest Afrika og den portugisiske kolonien Angola. Tre tyskere som oppholdt seg lovlig på angolansk side, ble ved en misforståelse drept. Tyskerne svarte med en omfattende militæraksjon inn på angolansk territorium. Portugals krav på erstatning ble imøtekommet av voldgiftsretten, som samtidig fastslo visse kriterier for at represalier kunne være berettiget. For det første måtte det foreligge en forutgående folkerettslig

“shall not in any way affect the authority and responsibility of the Security Council” Man ønsker under enhver omstendighet å bevare sikkerhetsrådets autoritet. Dersom sikkerhetsrådet svekkes kan resultatet bli at statene tar loven i egne hender, dette vil medføre risiko for den internasjonale fred og sikkerhet. Dette kan kanskje også anses å være en av SC ideologiske ideer som i realiteten ikke har fungert helt etter sin hensikt.

²⁰ Ruud og Ulfstein s.182

²¹ Ruud og Ulfstein s. 182

²² Rosalyn Higgins s. 238

²³ Rosalyn Higgins s. 240

krenkelse. For det andre måtte andre fredelige handlingsalternativer være utprøvd. For det tredje måtte det foreligge forholdsmessighet (proporsjonalitet) mellom represalien, og den forutgående krenkelsen og represalien måtte ikke gå lenger enn det som er nødvendig for å oppnå formålet med represalien. Ingen av vilkårene ble ansett oppfylt i denne saken.²⁴

Represalier er ikke uttrykkelig nevnt i FN-paktens kapitel XII. Det kan muligens tolkes antitetisk ut i fra art. 2(4) og 51 at represalier ikke er lov, da den eneste form for maktbruk det åpnes for mellom stater, er selvforsvar. Represalier er dessuten nevnt i FNs generalforsamlings resolusjon av 24.10.1970 nr 2625(XXV) ”Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations”. Her fremgår det uttrykkelig at stater har en plikt til å unngå bruk av represalier.

”States have a duty to refrain from acts of reprisal involving the use of force.”

I tillegg avsa SC resolusjon 188 i 1964 som svar på det Britiske angrepet på Yemen. Her fremgikk det i klare termer at represalier ikke var i samsvar med FN-pakten.

”1. Condemns reprisals as incompatible with the purposes and principles of the United Nations...”

Spørsmålet blir da hvorvidt FN-pakten setter en absolutt stopper for bruk av represalier, eller om det likevel kan være lovlig dersom man oppfyller vilkårene i henhold til sedvaneretten? FN-pakten er i utgangspunktet en kodifisering av tidligere rett, men det er uvisst hvorvidt den tilsidesetter eldre sedvanerett. Enkelte kritikere hevder at det tidligere var et visst rom for represalier, men at det ble satt en stopper for dette etter ratifisering av FN-pakten. Andre hevder at FN-pakten ikke avskriver tidligere sedvanerett, slik at det vil være rom for represalier dersom vilkårene er oppfylt. I Nicaragua-saken (ICJ Reports 1986) ble det fastslått at art. 51 ikke tilsidesetter sedvane, men at sedvane fortsetter å eksistere ved siden av de internasjonale avtaler. Et eksempel på dette er at det ikke er reist spørsmål om hvorvidt vilkårene nødvendighet og

²⁴ Ruud og Ulfstein s. 182-183

proporsjonalitet vil fortsette å eksistere, man forutsetter her at sedvane vil stå side om side med FN-pakten. Samtidig vil det på andre områder foreligge en kodifisering, slik at FN-pakten selv refererer til allerede eksisterende sedvane.²⁵

Ruud hevder at vilkårene for å tillate represalier, i hovedsak vil være de samme i dag som under Naulilaa-saken. Men det er et viktig unntak: På grunn av FN-paktens generelle forbud mot bruk av makt, er det nå bred enighet om at en represalie ikke kan omfatte bruk av væpnet makt.²⁶

Falk har uttalt at når 1. prioritetskilden, nemlig FN-pakten, ikke fungerer i praksis, så må det være nærliggende å gå til 2. prioritetskilden, nemlig sedvaneretten.²⁷ Han sier videre at det vil være urealistisk å si nei til alle former for gjengjeldelse.²⁸

2.5 Videre opplegg for oppgaven

Videre tar oppgaven for seg hva som ligger i begrepet armed attack og hvor langt begrepet i utgangspunktet strekker seg. Deretter redegjøres for hvordan begrepet muligens strekkes lengre i praksis for å legitimere preventivt selvforsvar, og om den glidende overgangen mellom preventivt selvforsvar og represalier. Jeg vil på denne måten forsøke å vise hvordan selvforsvaret nok kan strekkes lengre enn hva som opprinnelig var tenkt etter art. 51, og dessuten hvordan stater i praksis bruker selvforsvaret til å legitimere sine handlinger.

Avslutningsvis vil jeg reise spørsmål om også represalier kan legitimeres i visse tilfeller. Det vil særlig legges vekt på hvordan det internasjonale samfunn forholder seg til represalier i praksis. Det vil bli foretatt en nærmere analyse av en bestemt sak; bombingene av Bagdad.

²⁵ Harris s. 867-868

²⁶ Ruud og Ulfstein s. 183

²⁷ Falk s. 430-431

²⁸ Bowett s. 2

3 Hva kvalifiserer som ”armed attack” i henhold til art. 51?

I dette kapitlet vil jeg trekke grensene for hva som kan regnes som et ”armed attack”, hvem som kan utøve ”armed attack”, og mot hvilke mål et ”armed attack” kan rettes for at det skal kunne legitimeres under art. 51.

3.1 Angrep av en viss tyngde

”Armed attack” kan oversettes til militært angrep. Cassese hevder at angrepet må være av en slik styrke at det ikke kan tilbakevises på annen måte enn ved selvforsvar.²⁹ Ruud og Ulfstein anfører derimot at den nedre grensen for hva som kan anses som et ”armed attack” vil være forholdsvis lav, slik at for eksempel et angrep på et militært fartøy eller et marinesfartøy i utgangspunktet vil være tilstrekkelig.³⁰ Det er imidlertid verdt å bemerke at angrepet i sistnevnte tilfelle rettes mot militære installasjoner, som antagelig lettere vil identifiseres som en trussel mot statens suverenitet.

Det har vært reist spørsmål om flere begivenheter til sammen kan kvalifisere inn under definisjonen, en kumulasjon av begivenheter? En slik teori er særlig attraktiv for stater som stadig blir utsatt for gerilja- eller terroristvirksomhet ved landets grenser. Både USA, Storbritannia, Israel og Sør-Afrika har tidligere hevdet at det er adgang til å anse serier av angrep som en pågående konflikt, i stedet for enkeltstående angrep. Slik er det lettere å argumentere for at staten handler i selvforsvar, som er lettere å legitimere enn preventivt selvforsvar.³¹

I Nicaragua-saken ser det ut til at ICJ godtar en slik mulighet, ved at flere hendelser til sammen kan regnes som et militært angrep; ”...*difficult to decide whether they may be treated for legal purposes as amounting, singly or collectively, to an armed attack by Nicaragua on either or both States.*” Også i Oljeplattformssaken og i saken Kamerun-

²⁹ Cassese s. 354

³⁰ Ruud og Ulfstein s. 177

³¹ Harris s. 898

Nigeria vurderte ICJ muligheten for at flere hendelser til sammen kunne kvalifisere som et "armed attack".³²

Når kan selvforsvar benyttes mot et "armed attack"?

I utgangspunktet er det klart at et selvforsvar bør komme som et strakstiltak mot et "armed attack", som en spontan reaksjon for å opprettholde sin egen suverenitet. I enkelte tilfeller vil imidlertid staten ha behov for å bruke noe tid på å klargjøre seg til et motangrep. I andre tilfeller vil partene i første omgang forsøke fredelige løsninger før de går til motangrep, det ville oppfattes som urimelig dersom dette skulle avskjære dem fra å utøve en rett til selvforsvar. Staten bør ikke avskjæres fra retten til selvforsvar så lenge et selvforsvar må anses som nødvendig. Det vil imidlertid være behov for å trekke et skille for når et angrep pågår og når det er avsluttet? Et angrep må anses å pågå dersom det foreligger en okkupasjon av staten. En okkupasjon kjennetegnes ved at det er utenlandske militære styrker som har kontroll over enkelte områder i staten. En slik okkupasjon regnes som et "armed attack" til tross for at styrkene ikke nødvendigvis utøver militære handlinger. De vil uansett ha krenket statens suverenitet. Okkupasjonen må anses å pågå inntil styrkene blir trukket tilbake. Dersom det ikke kan sies å foreligge en okkupasjon, men militære handlinger pågår, eventuelt at det er all grunn til å tro at disse handlingene vil fortsette, må man kunne argumentere for at et "armed attack" foreligger, til tross for at det ikke skjer i øyeblikket. Det er usikkert hvor nært etter hverandre i tid handlingene er nødt for å komme, for at de skal kunne kumuleres til ett angrep.

I Nicaragua-saken ble det fastslått at et selvforsvar ikke er nødvendig om det kommer veldig langt etter i tid: "...the measures taken by the US was not necessary because they were taken months after the major offensive of the opposition against the government of El Salvador had been completely repulsed."³³

Higgins viser på den annen side til noen saker hvor det må være klart at det går inn under selvforsvar til tross for at selvforsvaret kom noe etter i tid. Et eksempel kan være der staten blir utsatt for en invasjon, og på denne bakgrunn setter i gang et forsvar så snart den er i stand til det. Et annet er dersom de setter i gang et forsvar så snart en

³² Gray s. 125

fredelig løsning viser seg å være mislykket.³⁴ Det vil i et slikt tilfelle oppfattes som urimelig å bli avskåret fra å utøve selvforsvar, dette kan føre til at statene egentlig ikke ønsker å prøve ut fredsavtaler etc. Det avgjørende må være hvorvidt et selvforsvar kan anses som nødvendig. I saken mellom Storbritannia og Argentina (Falklandsøyene) gikk det flere uker fra Argentinas invasjon på Falklandsøyene til britiske styrker kom til området. Også i saken mellom Kuwait og Irak tok det nesten fire måneder fra Iraks invasjon og til en FN koalisjonsstyrke svarte på angrepet. Dersom det i de nevnte saker ikke forelå en invasjon, men kun et angrep og deretter en tilbaketrekning, er det usikkert om SC ville ha godtatt et selvforsvar så langt etter i tid.

3.2 Hvem kan utføre et "armed attack"?

Et sentralt spørsmål for å kunne avgjøre om det foreligger en rett til selvforsvar, vil være hvem som kan angripe, slik at det kvalifiserer til et "armed attack". Er det kun angrep fra en annen stat, eller vil også angrep fra andre, for eksempel terroristorganisasjoner, kunne regnes som "armed attack" etter folkeretten?

Utgangspunktet må være at en stat kan utøve selvforsvar i samsvar med art. 51 mot de som utøver et "armed attack" mot staten. Problemet ligger i staters territoriale suverenitet. Det vil si at en stat ikke uten videre, kan utøve selvforsvar innenfor en annen stats territoriale grense, dersom denne staten ikke kan identifiseres med den forutgående folkerettslige krenkelsen. Det neste spørsmål som oppstår må da være når kan en stat identifiseres med en terroristorganisasjon? Art. 51 gir ingen retningslinjer, men GA resolusjon 3314(XXIX) 1974 litra g og f uttaler:

"The sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State of such gravity as to acts listed above, or its substantial involvement therein....shall...qualify as an act of aggression..."

³³ Gray s. 122

³⁴ Higgins s. 241

Det avgjørende i henhold til resolusjonen vil være om grupperingene er sendt på vegne av staten, eller hvor stor innblanding grupperingen har fra statlig hold. Samtidig går det frem at det stilles krav om aggresjon av en viss tyngde. I Nicaragua-saken henviste ICJ blant annet til denne resolusjonen for å avgjøre hvorvidt det forelå et ”armed attack”. ICJ uttalte at det avgjørende måtte være om omfanget og effekten av angrepet var av en slik styrke at det kunne klassifiseres som et ”armed attack”, som kunne vært foretatt av en vanlig hær.³⁵ Assistanse til opprørere i form av utstyr eller lignende ble ikke ansett å falle inn under begrepet.³⁶

Retten gikk ikke nærmere inn på hvorvidt en mindre statlig innblanding, slik som ikke effektiv bekjempelse eller ikke mulighet til statlig kontroll, ville utgjøre et ”armed attack”, men ut i fra dommen ser det ut til at definisjonen av ”armed attack” ikke er så vid.³⁷

Når man prøver å trekke grensen for hvor stor statlig deltagelse som kreves, oppstår spørsmålet om stater må anses ansvarlige for grupperinger som har tilholdssted på statens territorium?

SCs resolusjon 1373 (2001) er en videreføring av GA resolusjon 2625 (XXV) 1970 ”Friendly Declaration”. Sistnevnte fremlegger et forbud mot å støtte terrorist- og geriljagrupper eller lignende. SC resolusjonen er avsagt inn under kapittel 7. Den går lengre i å pålegge statene en rekke forpliktelser i forhold til å prøve å stoppe terrorister. Statene er blant annet forpliktet til å ikke la terroristorganisasjoner operere fra eget territorium. Spørsmålet blir da i hvor stor grad staten må anses ansvarlig for terroristorganisasjoner som har opphold på statens territorium?

SC resolusjon 1983 (S/983) omhandler staters ansvar for handlinger utført både av hæren og gerilja eller opprørere som er innenfor deres myndighet eller territorium:

a) *“Each party is responsible for the actions of both regular and irregular forces operating under its authority or in territory under its control...”*

³⁵ Gray s.113

³⁶ Gray s. 140

³⁷ Gray s. 111

Ut i fra teksten kan det oppfattes som om stater er fullt ut ansvarlige for alt som måtte foregå på deres territorium, men ansvaret kan nok ikke strekkes så langt. I Nicaragua-saken benektet ICJ at det forelå ”armed attack”. ICJ uttalte at assistanse til opprørere i form av våpen, utstyr eller lignende kunne være en ulovlig intervensjon, men ikke i seg selv en militært angrep, ”armed attack”.³⁸ Dette synspunktet har høstet sterk kritikk fra de to dissenterende dommerne i saken. Kritikken har gått på at ICJ ikke oppfattet i hvor stor grad Nicaragua var involvert i borgerkrigen i El-Salvador. Dommer Jennings var en av de dissenterende. Jennings har uttalt at det var urealistisk å ha et så snevert syn på statsinnblanding i dagens samfunn, med mange terrortrusler. Det ser ut til at dette snevre synet er noe forandret med tiden, da dommer Jennings argumenter er blitt fulgt senere, blant annet i saken mot Al-Qaida og Taliban etter 11/9.

President Bush uttalte etter 11/9 at USA ikke ville behandle stater som huset terrorister noe annerledes enn terroristene selv. Presidentens uttalelse må anses som USAs formelle oppfatning, og ettersom USA er en supermakt, er det grunn til å tro at deres holdninger får betydning. Det kan virke som om det har vært en utvikling i forhold til hvor lett man stiller en stat som har huset en terroristorganisasjon til ansvar. Kanskje særlig er terskelen senket etter den såkalte krigen mot terrorisme.³⁹ Etter 11/9 ble det lagt til grunn at de talibanske myndigheter hadde gitt fritt spillerom for terroristorganisasjoner som Al-Qaida, og staten ble derfor stilt til ansvar.

En annen side av saken er at det må tas høyde for myndighetenes reelle anledning til å motarbeide terroristorganisasjoner på eget territorium. I stater hvor terroristorganisasjoner har stor oppslutning blant befolkningen, vil myndighetens mulighet til å gå i mot organisasjonen til tider være minimal, da det vil resultere i avgang for hele styresettet.⁴⁰ For eksempel i Libanon har organisasjonen Hezbollah hatt stor oppslutning. Dette medfører at, uavhengig av myndighetenes vilje, er det tvilsomt om de ville ha vært i stand til å bekjempe denne gruppen og deres terrorhandlinger.⁴¹ Ved å tolke begrepet

³⁸ Gray s. 109 og 143

³⁹ Gray s. 165

⁴⁰ Bowett s. 20

⁴¹ Et tankekors er at opprørere og geriljagrupper ikke er noe nytt fenomen, men har også av vestlige land blitt regnet som nødvendige for et reelt demokrati. Når disse grupper nå er en trussel mot vesten blir de

”armed attack” til å inneha en vid adgang til å trekke stater til ansvar, vil dette samtidig være et faremoment; Det kan bli lettere for enkelte stater å benytte selvforsvar for å legitimere bruk av makt, ovenfor stater som har et styresett de ikke liker.

3.3 Målet for ”armed attack”?

Man kan trekke ut av art 2(4) at et angrep på en stats territorium eller politiske uavhengighet vil være i tråd med hva som kan anses som mål for et ”armed attack”. Problemet oppstår i forhold til et mindre avklart objekt, nemlig i forhold til beskyttelse av statsborgere som oppholder seg på en annen stats territorium.

Ordlyden i art. 51 sier ingenting om angrep mot statsborgere. Professor Bowett har imidlertid uttalt at det er fullt mulig å true en stat ved å true dens statsborgere, ettersom en stat består av en befolkning.⁴²

Cassese ser ikke ut til å ta noe endelig standpunkt til hva som er lovlig i forhold til om statsborgere kan anses som mål for ”armed attack”. I stedet uttaler han at flere vestlige land hevder å ha en slik rett til å forsvare sine statsborgere, også når disse oppholder seg på fremmed territorium. Denne retten hevdes enten under art.51 eller etter internasjonal sedvanerett. Han fokuserer deretter på vilkårene som bør oppstilles for en slik rett til selvforsvar, slik at fred og sikkerhet ikke blir satt i fare. Først og fremst må det foreligge en trussel eller fare for statsborgernes liv. Dernest må det ikke finnes noen mulighet for en fredelig løsning. Motivet skal kun være å redde statsborgerne, og maktbruken skal være proporsjonal med faren. Maktbruken skal stoppes så snart statsborgerne er reddet, og staten som har brukt makt, skal straks rapportere dette til SC.⁴³

Franck på sin side uttaler at om det nå har vært en slik rett tidligere, ser det nå ut til å ha blitt et problem. Dette fordi praksisen nå er blitt kritisert for å bli brukt som grunnlag for

svartelistet. De fleste vestlige land har tidligere vært med å støtte opprørsgrupper både ved politisk asyl og også økonomisk. Falk s.423 og 425

⁴² Higgins s. 244

⁴³ Cassese s. 368

sterkere stater til å intervensere svakere stater, kanskje særlig når disse har et styresett som de ikke liker.⁴⁴

Et eksempel på ovennevnte er saken mellom USA og Den Dominikanske Republik i 1965. Den amerikanske ambassadøren argumenterte med at "the purpose of the United States action...was to protect the lives of foreign nationals". Det var ingen andre regjeringer som godtok denne rettferdiggjøringen av intervensjonen. SC var samlet da det forlangte at intervensjonen måtte opphøre.⁴⁵

I den såkalte Entebbe-saken gikk Israel til aksjon mot en flyplass i Uganda etter at et fly var kapret av palestinske opprørere og ca. 100 israelere ble holdt tilbake. Det forelå indisier på at de ugandiske myndigheter ikke gjorde hva de kunne for å frigi gislene, men faktisk hjalp kaprerne. Etter 6 dager landet israelske styrker på flyplassen i Entebbe og igangsatte en militæraksjon for å befri gislene. Uganda meldte til SC å ha fått krenket sin suverenitet etter at Israel igangsatte en militæraksjon på ugandisk territorium. Det internasjonale samfunn var delt i synspunktet på hvorvidt Israel hadde utøvd en folkerettslig krenkelse, blant annet USA hevdet at når Uganda ikke var i stand til å beskytte israelerne, hadde Israel en rett til å beskytte seg selv. Det var en kortvarig intervensjon, kun i den hensikt å beskytte statsborgerne. Alle kaprerne ble drept, i tillegg til noen militære både på ugandisk og israelsk side. Det ble aldri utstedt noen resolusjon etter debattene i SC.⁴⁶

Dette tyder på at det internasjonale samfunn anså bruken av militærmakt som rimelig i det konkrete tilfelle. Det var ikke tvilsomt hva som var motivet for aksjonen, nemlig kun å redde statsborgerne, som var uskyldige sivile.

Professor Franck hevder at når fakta, eller politiske grunner tilsier en rettferdiggjøring av preventiv- eller avskrekkende intervensjon på vegne av statsborgere i stor fare, og FN selv ikke er i stand til å tre inn, så vil noe maktbruk anses å være i samsvar med art.51. Militær handling kan imidlertid kun tillates dersom faren for statsborgerne er

⁴⁴ Franck s. 76

⁴⁵ Franck s. 81

⁴⁶ Harris s. 909

meget alvorlig. Motivet for intervensjonen må kun være beskyttelse. Den militære handling må være proporsjonal, av kort varighet og utgjøre minimal skade.⁴⁷

De gangene spørsmålet om forsvar av statsborgere i utlandet har vært aktuelt, har det ført til stor debatt. Det viser seg at det er få stater som aksepterer denne retten, men blant annet USA, sammen med UK, Belgia og Israel,⁴⁸ påstår å ha en rett til å forsvare sine statsborgere i utlandet. Problemstillingen ble ikke reist i "Friendly Declaration". SC har så langt ikke tatt stilling til problemet, eller de er blitt avholdt fra fordømmelse på grunn av vetoretten.⁴⁹

Som i alle former for selvforsvar stilles det krav om nødvendighet og proporsjonalitet, også ved beskyttelse av statsborgere. I Teheran-saken i 1979 ble de ansatte ved den amerikanske ambassaden i Iran tatt som gisler av en terroristgruppe. For å imøtekomme kravene til nødvendighet og proporsjonalitet, ble det reist spørsmål om alle fredelige løsninger var utprøvd og om det var overhengende fare for at gislene skulle miste livet eller bli alvorlig skadd.

Gislene ble tatt i november, i desember utstedet SC en fordømmelse av gisseltakingen og forlangte løslatelse. En FN-kommisjon lyktes ikke i å løse krisen. Iran ignorerte SC resolusjonen og fikk ikke til et samarbeid med den opprettede FN-kommisjonen. Til tross for dette kunne det hevdes at ikke alle fredelige løsninger var utprøvd, da en avgjørelse fra ICJ fortsatt ikke forelå. USA presset på for en tidlig avgjørelse. Hvorvidt det var en overhengende fare for gislens liv var vanskelig å bevise, men mye talte for at det var stor sannsynlighet for at gislene kunne bli henrettet når som helst. De iranske myndigheter gjorde ingenting for å prøve å beskytte dem. Til tross for bevisproblemene og at saken ikke var ferdig i ICJ, kan man nok ikke hevde at USA ville ha gjort noe ulovlig ved å foreta en redningsaksjon.⁵⁰

USAs bombing av Tripoli (Libya) i 1986 og Israels bombing av PLO-hovedkvarter i Tunisia i 1985 ble begge kritisert for mangel på nødvendighet og proporsjonalitet.⁵¹ Begge tilfellene hadde klare trekk av å være represalier og ikke redningsaksjoner.

⁴⁷ Franck s. 96

⁴⁸ Gray s. 127

⁴⁹ Gray s. 127

⁵⁰ Schachter s. 166

⁵¹ Schachter s. 167

3.4 Oppsummering/konklusjon

I utgangspunktet kan et ”armed attack” utføres av alle. Det avgjørende vil være tyngden på angrepet og hva som angripes. Det kan imidlertid ikke utføres selvforsvar mot alle som utfører et ”armed attack”. Problemet oppstår for eksempel i forhold til terroristgrupper. For å ha rett til å utøve selvforsvar mot den staten terroristgruppen oppholder seg på, må staten kunne identifiseres eller anses ansvarlig. Etter ”The war against terrorism”⁵² ser det ut til at stater i større grad enn tidligere blir trukket til ansvar for handlinger utført av terrororganisasjoner fra eget territorium.

Målet for ”armed attack” vil være staters territorium og styresett. Det ser ut til at det i enkelte situasjoner også kan tillates bruk av militærmakt mot en annen stat for å redde statsborgere i stor fare. Det bør imidlertid ikke være tvil om motivet bak maktbruken, slik at redningsaksjonen oppfattes som unnskyldning for en intervensjon. Dersom det ikke er tvil om motivet for maktbruken og de ytterligere vilkår er oppfylt, vil det anses som rimelig å redde mennesker i fare. Jeg anser det da som tvilsomt at SC vil forelegge en fordømmelse.

4 Preventivt selvforsvar

I dette kapitlet vil jeg først se på de vanskelige grenseområder mellom selvforsvar og represalier. Før utviklingen av høyteknologisk våpen ble et angrep som regel utført ved at væpnede styrker krysset statens grenser. I dagens samfunn, med de våpen som er tilgjengelige, vil det antagelig ikke være hensiktsmessig å stille de samme krav til angrepet før man anser et selvforsvar som rettmessig. I dag vil stater ofte føre for eksempel raketangrep fra baser utenfor den angrepne stats territorium. Vil angrepet regnes fra raketene krysser statens territorielle grense? Når de begynner å laste våpen?

⁵² Bush doktrinen etter 9/11 Gray s. 175 flg.

Kanskje kan det trekkes enda lengre tilbake i tid, slik at angrepet kan anses påbegynt allerede fra den tid staten begynte å bli en trussel for den annen stat? På den ene side bør den angrepne stat få forsvare seg på et så tidlig tidspunkt som mulig for å avverge vesentlig skade. Samtidig vil man ved å utsette et selvforsvar gi den angrepne stat en mulighet til å snu, slik at noe angrep ikke forekommer. Det vil på bakgrunn av dette være nødvendig å se på hvor langt man i dagens samfunn bør legitimere preventivt selvforsvar.

En reell mangel på "armed attack" vil ikke nødvendigvis være avgjørende, ettersom statene tolker begrepet utvidende for å legitimere en utvidet rett til selvforsvar.

4.1 Hva skiller preventivt selvforsvar fra selvforsvar?

Preventivt selvforsvar er selvforsvar som utøves før et reelt angrep, for å unngå eller forhindre et forventet angrep. Forskjellen mellom selvforsvar og preventivt selvforsvar vil ligge i om det allerede foreligger et militært angrep, eller om man forventer at dette vil komme. Man kan skille mellom to former for preventivt selvforsvar: Preventivt selvforsvar mot et nært forestående eller forventet angrep, og preventivt selvforsvar mot en stat som for eksempel produserer farlige våpen og som dermed kan utvikle seg til å bli en trussel mot verdenssamfunnet, såkalt "pre-emptive strike". Det siste tilfellet er blitt mer og mer aktuelt i dagens samfunn, særlig med tanke på atomvåpen. Et eksempel på en slik form for preventivt selvforsvar er da Israel angrep et atomkraftverk i Irak i 1981. Det ble hevdet at dette var et "pre-emptive strike", da man antok at Irak i løpet av kort tid ville kunne utvikle atomvåpen, som med stor sannsynlighet var tenkt å ramme Israel. Israels angrep vekket sterke negative reaksjoner fra det internasjonale samfunn. GA avga en resolusjon med advarsel mot gjentakelse av slik handling.⁵³ Ved invasjonen av Irak i 2003 hevdet USA at de handlet i "pre-emptive strike" De angrep da Irak for å avdekke blant annet biologiske og kjemiske våpen som var av stor fare for verdenssamfunnet dersom de ble tatt i bruk. Det ble aldri funnet denne type våpen i Irak.

Et problem ved å påberope seg preventivt selvforsvar, er at det oppstår et bevissspørsmål i forhold til om det faktisk ville ha kommet et angrep dersom det ikke var blitt avverget.

⁵³ Frank s. 105 flg.

Bevisbyrden må nødvendigvis ligge på den part som påberoper seg å handle i preventivt selvforsvar, og det stilles strenge krav til bevisene. Dette kom blant annet frem i Nicaragua-saken, hvor ICJ uttalte at USA måtte ha bevisbyrden for at det faktisk forelå et militært angrep fra Nicaragua. Også ved Israels bombing av den irakiske atomreaktoren måtte Israel ha bevisbyrden for at atomreaktoren faktisk hadde ikke-komersielle formål.

4.2 Det vanskelige skillet: Preventivt selvforsvar - represalier

Ved preventivt selvforsvar ønsker man å uskadeliggjøre, eventuelt avskrekke, for å unngå senere angrep. Avskrekking kan være å statuere et eksempel med en negativ reaksjon, som gjengjeldelse etter en uønsket handling eller en trussel om slik gjengjeldelse. På denne måten skremmer man noen fra å utføre handlinger som ikke er i samsvar med egne interesser, og avskrekkingen får en preventiv virkning. Frykten for gjengjeldelse må være en reell trussel om maktbruk, for at den skal ha virkning som avskrekkelse.

Denne formen for selvforsvar er spesielt vanskelig å skille fra represalier, ettersom de begge kan ha karakter av avskrekkelse. Samtidig kan de begge komme etter at et egentlig angrep er avsluttet, enten som represalie, eller som preventivt selvforsvar for å avverge eventuelle ytterligere angrep.

Et ytterligere problem som dukker opp når man skal se på lovligheten av represalier er at statene, for å unngå fordømmelse fra det internasjonale samfunn, som oftest vil argumentere for at de har handlet i selvforsvar, eller preventivt selvforsvar. Dette til tross for at handlingene kan ha klare trekk av å være represalier.

4.3 Åpner retten til selvforsvar for en rett til preventivt selvforsvar?

FN-pakten art. 51 sier ikke uttrykkelig noe om retten til preventivt selvforsvar. Derimot har den et krav om at det må foreligge et militært angrep "...if an armed attack occurs...", for at man skal ha rett til å anvende selvforsvar. Ved preventivt selvforsvar

vil slikt militært angrep ikke foreligge i forkant. Dette medfører at en streng tolkning av ordlyden i art. 51 ikke vil åpne for et preventivt selvforsvar.

I følge sedvanerett er det hevdet at det er rom for preventivt selvforsvar, dette følger av den såkalte Caroline-saken i 1842. Her ble det ikke satt krav til et "armed attack" i forkant. Britiske styrker angrep et skip som fraktet canadiske opprørere og våpen fra USA til Canada, som den gang var britisk koloni. Den amerikanske utenriksministeren, Webster, formulerte i brev til de britiske myndigheter at preventivt selvforsvar måtte kun brukes i de saker hvor det var strengt nødvendig: "*..is instant, overwhelming, and leaving no choice of means, and no moment for deliberation*". Denne setningen er i ettertid brukt som en læresetning for hvorvidt preventivt selvforsvar er lovlig. Det ble også fremholdt at bevisbyrden for at vilkårene forelå måtte påligge den stat som hevdet å utøve selvforsvaret.⁵⁴

Kritikere hevder at denne saken overhodet ikke legitimerer preventivt selvforsvar, men derimot er en begrensning ved å oppstille strenge vilkår for at et preventivt selvforsvar skal være lovlig.

Higgins viser til Caroline-saken og Websters formulering. Saken tyder på at man må oppfylle en rekke strenge vilkår og ikke ha noen annen mulighet til å unngå angrepet, for å ha rett til preventivt selvforsvar. Higgins setter spørsmålstegn ved hvorvidt dette kan være hensiktsmessig i dagens situasjon hvor man kan ha behov for rask handling for ikke selv å bli utslettet. Caroline-saken var oppe for over 160 år siden, uten noen som helst mulighet for å forutse dagens våpentilstand. Det er nettopp denne potensielle faren for enorme ødeleggelser som medfører at man kan foretrekke en tolkning som tillater preventivt selvforsvar. Dette til tross for at man ved en tolkning av ordlyden alene nok kan komme til et annet resultat.⁵⁵

Caroline-saken er blitt brukt både som argument for en snever rett til preventivt selvforsvar og som et argument for at retten til preventivt selvforsvar har eksistert hele tiden. Saken har spilt en avgjørende rolle i staters rettferdiggjøring av bruk av makt.⁵⁶

⁵⁴ Ruud og Ulfstein s. 176

⁵⁵ Higgins s. 242

⁵⁶ Gray s. 120

Franck viser også til Websters læresetning og stiller spørsmålet om slik preventivt selvforsvar anses bevart eller avvist av FN-pakten. Han viser til en rådgivende uttalelse gitt av ICJ i 1996: "Advisory Opinion on the Legality of the Nuclear Weapons in Armed Conflict". Flertallet av dommerne kunne ikke konkludere med at den staten som først brukte en atombombe gjorde noe ulovlig, hvis statens eksistens var truet. Det virket som om dommerne innså stateres naturlige ønske om selvbeskyttelse. Det samme resonnementet kan brukes til å tale for at en stat ikke kan tvinges til å avvente et angrep.⁵⁷ Men nettopp denne ødeleggelsesfaren gjør at argumentet også kan brukes motsatt, det er desto viktigere at stater ikke går til det skritt å bruke makt mot hverandre når faren for ødeleggelse er så stor. Dersom man gjør det lovlig å gå til slikt selvforsvar er det fare for at stater begynner å bruke makt så snart de føler seg truet. Franck viser videre til saker avsagt av FN og hevder at FN har lagt seg på en praksis som verken støtter opp om eller konsekvent avskjærer preventivt selvforsvar. Det hele må bero på en konkret helhetsvurdering i den aktuelle sak, og man kan ikke bestandig si i forkant hva som er riktig og hva som er galt.

Det kan se ut til at sedvaneretten går lengre enn hva ordlyden i FN-pakten art. 51 tilsier. Her er man tilbake i det vanskelige spørsmålet om hva som skal vektes tyngst av FN-pakten eller sedvaneretten. Enkelte har hevdet at art. 51 ikke tilsidesetter den allerede eksisterende sedvanerett om rett til preventivt selvforsvar. Argumentet ble utviklet av amerikanske og britiske jurister og tatt i bruk av Israel i SC i 1981. Argumentet er blitt møtt med at det for det første ikke forelå noen rett til preventivt selvforsvar i henhold til internasjonal sedvanerett, kun en rett til selvforsvar og selvbevaring. For det andre ble all tidligere eksisterende rett satt til side når man opprettet art. 51, slik at det ikke ble etterlatt rom for selvforsvar annet enn i den form art. 51 viser til.⁵⁸

Gray viser også til de samme to hovedgruppene i argumentasjonen om hvorvidt preventivt selvforsvar foreligger. For det første har man de som hevder at det foreligger en vid rett til selvforsvar som går utover det å svare på et militært angrep. Disse argumenterer for at FN-pakten ikke tilsidesetter en allerede eksisterende sedvanerett uten eksplisitt å gi uttrykk for det, og at det på den tiden hvor FN-pakten ble opprettet

⁵⁷ Franck s. 98

forelå en vid adgang til selvforsvar. De som hevder en snever adgang til selvforsvar, mener for det første at FN-pakten ikke tillater noen annen form for selvforsvar enn det som strengt tatt kan tolkes ut av art.51. Dessuten at den eksisterende sedvanen heller ikke ga noen vid rett til selvforsvar, jfr. Websters formulering. Denne formuleringen er blitt tolket både i vid og snever retning i tillegg til at den stadfester kriteriene om nødvendighet og proporsjonalitet.⁵⁹

Bowett hevder at art. 51 ikke har til hensikt å skulle hindre preventivt selvforsvar, og at dette uansett ville være helt urealistisk i dagens samfunn.⁶⁰ Det ville vært urimelig og naivt å tro at en stat vil forholde seg passivt mens den venter på å bli angrepet.

Formålet med FN-pakten er å bevare fred og sikkerhet. Kan det tenkes tilfeller hvor man anser preventivt selvforsvar som nødvendig for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet? Cassese hevder i så fall at retten til preventivt selvforsvar burde være bannlyst, da vold avler vold.⁶¹ Dette ser ut til å være det herskende syn hos flere teoretikere, mens en del stater ser ut til å være av den oppfatning at preventivt selvforsvar er nødvendig for å stanse vold, dette er i hvert fall blitt hevdet av flere stater.⁶² Særlig kanskje terroristhandlinger og nødvendigheten av å sette en stopper for opptrening av flere terrorister er blitt en kampsak for enkelte stater.

I praksis bruker statene oftest en henvisning til art. 51 og påberoper seg selvforsvar i stedet for preventivt selvforsvar. Dette gjøres ved å tolke ”armed attack” utvidende, slik at staten kan påberope seg at dette foreligger, enten ved å vise til en pågående konflikt, hvor de anser det som naturlig at flere angrep vil oppstå, eller ved en trussel hvor de hevder at et fremtidig angrep ikke kan unngås uten å avskjære det ved bruk av makt. Professor Gray hevder at dette i seg selv viser hvordan preventivt selvforsvar har en tvilsom eksistens, ettersom statene foretrekker å argumentere med at det foreligger ”armed attack”, og at de derfor har en rett til selvforsvar.⁶³

⁵⁸ Cassese s. 358-359

⁵⁹ Gray s. 98

⁶⁰ Bowett s. 4

⁶¹ Cassese s. 361

⁶² Cassese s. 360

Cassese hevder at en analyse av stats- og FN-praksis viser at de fleste stater mener at FN-pakten ikke åpner for preventivt selvforsvar. Det er allikevel noen stater som tar det motsatte standpunkt, og sett i lys av disse staters viktige rolle i det internasjonale samfunn, kan man ikke uten videre konkludere med at preventivt selvforsvar under FN-pakten er ulovlig.⁶⁴ I det følgende skal jeg se nærmere på enkelte saker.

I oljeplattform-saken mellom USA og Iran argumenterte USA med at en stat også kan bruke makt til å fjerne en fortsettende trussel mot fremtidig sikkerhet. ICJ trengte ikke gå inn på dette argumentet da de konkluderte med at det ikke forelå noe ”armed attack” fra Iran. Det er hevdet at det nærmest lå implisitt i rettens kjennelse at USAs maktbruk ikke var nødvendig, og at det faktisk ble ansett å være represalier.⁶⁵

Da USA angrep Afghanistan i 2001, ble det hevdet at de handlet i selvforsvar for å hindre ytterligere terroristangrep mot amerikanere. Hvorvidt det var et selvforsvar ut i fra en pågående konflikt, eller om det var preventivt selvforsvar hvor man ønsket å hindre eller avskrekke fra flere terroristangrep, kan nok diskuteres. SC fordømte terroristangrepet på World Trade Center for deretter å uttrykke forståelse for behovet for å forsvare seg, SC 1368/2001. Hvorvidt denne resolusjonen var en reell lovliggjøring av maktbruk har det hersket uenighet om, men saken viste at det internasjonale samfunn hadde forståelse for behovet for å forsvare seg. I denne saken har kritikere reist spørsmål om det å kjøre to sivile fly inn i en sivil bygning kunne anses som et ”armed attack”. Som nevnt tidligere vil et angrep fra terrorister stille krav om at det skal være av et visst omfang, for at det skal kvalifisere. Det forelå her ikke angrep på militære mål. Likevel ble angrepet ansett å være av et så pass stort omfang at det kunne kvalifisere som ”armed attack”. Flere tusen mennesker omkom, i tillegg til store materielle ødeleggelser. Tårnene ble dessuten ansett som symbol på USAs kapitalistiske styrform, slik at enkelte tolket angrepet som et slags angrep på det amerikanske styresett.

Israel utførte et luftangrep på en av Iraks kjernefysiske fabrikker, da de fryktet at fabrikken ble brukt til å lage atomvåpen som ville bli brukt mot Israel (S108). FN-

⁶³ Gray s. 130

⁶⁴ Cassese s. 361

⁶⁵ Gray s. 124

systemet kategorisk fordømte handlingen, og benektet lovligheten og legaliteten av bruken av en slik form for preventivt selvforsvar. Franck hevder at dette ikke først og fremst bunnet i at de var i mot preventivt selvforsvar i prinsippet, men at de ikke trodde at Iraks kjernefysiske fabrikk ble brukt ulovlig til å produsere våpen for å angripe Israel. Det måtte kreves sterke bevis for å godta selvforsvar før et egentlig angrep.⁶⁶

SC fordømte ingen av partene i konflikten mellom Israel og Egypt i 1967. FN mottok beskjed fra Egypts utenriksminister om å trekke ut FN-styrkene som hadde operert i området siden krigen i 1956. Da disse var trukket tilbake, hindret Egypt israelsk shipping i havneområdene. Samtidig ble grensen mellom Israel og Libanon infiltrert av palestinske opprørere. Israel og Egypt rapporterte samtidig til SC at de var blitt angrepet og hevdet sin rett til å handle i selvforsvar. SC utarbeidet en resolusjon dagen etter, uten å anklage noen av partene for hva som hadde skjedd, men oppmuntret i stedet alle parter til å inngå en fredsavtale.⁶⁷

Resolusjonen viser at det viktigste må være å bevare fred og sikkerhet, ikke nødvendigvis å plassere skyld. Det var dessuten svært vanskelig å bevise hvem som startet angrepet. Samtidig er det grunn til å tro at FN anså det som problematisk å skulle fordømme Israel for å ha handlet i preventivt forsvar, når de ble utsatt for en trussel om maktbruk.

4.4 Nødvendighet og proporsjonalitet i preventivt selvforsvar

Dersom man velger å hevde en utvidende tolkning av FN-paktens art. 51 og påstå at det er adgang til preventivt selvforsvar, må uansett de ytterligere vilkårene i art. 51 være oppfylt. Et preventivt selvforsvar må være nødvendig og proporsjonalt. Preventivt selvforsvar vil være nødvendig dersom maktbruken vil avverge et angrep slik at statens suverenitet opprettholdes, og det ikke finnes noen alternativ løsning for å opprettholde suvereniteten. Her vil man igjen støte på et bevisproblem. Ville det ha kommet et angrep? Vil det preventive angrepet avverge angrepet? Finnes det ingen andre løsninger for å unngå angrepet enn ved bruk av makt? Videre om et preventivt selvforsvar kan anses å være proporsjonalt? Det må ikke være tatt i bruk mer makt enn det som er

⁶⁶ Franck s. 106

nødvendig for å forhindre det forventede angrep, hvis ikke kan det spekuleres i om det er andre motiver bak ”forsvaret”, eventuelt om det foreligger vilkårlig bruk av makt.

Hvor går grensen for nødvendig og proporsjonal maktbruk?

Selvforsvaret bør begrenses til å skulle ødelegge militære mål for å hindre ytterligere krenkelse av en stats suverenitet. Man skal søke å hindre skade av sivile,⁶⁸ staten skal heller ikke okkupere territoriet til angrepsstaten, med mindre det er absolutt nødvendig.⁶⁹ SC fordømte Israel i et slikt tilfelle. Israel okkuperte områder i Sør-Libanon i perioden 1978-2000. Det ble fra israelsk hold hevdet at okkupasjonen var ledd i et selvforsvar, da disse områdene ikke ble tilstrekkelig kontrollert av libanesiske myndigheter og derfor ble et kjerneområde for terrorangrep. Det var bred oppslutning om fordømmelse av Israel, da handlingen ikke ble ansett som proporsjonalt eller nødvendig selvforsvar.

Var det nødvendig å bruke makt mot Afghanistan i 2001? FN hadde tidligere fremlagt resolusjoner om staters plikt til å motarbeide terrororganisasjoner og forhindre at disse fikk operere fra statens territorium.⁷⁰ Taliban ble ansett for å gi Al-Qaida fritt spillerom på deres territorium, og enkelte kilder hevdet også at Taliban var en aktiv støttespiller for Al-Qaida. Taliban ønsket ikke å etterkomme USAs krav om å legge ned alle Al-Qaidas treningsleire, overlevere Osama bin Laden og åpne for amerikanske inspeksjoner. Det syntes ikke å være mulighet for samarbeid slik at alternative metoder kunne tas i bruk. Det var samtidig liten tvil om at Al-Qaida ville fortsette sin terrorvirksomhet. Dette hadde de selv uttalt og også bevist ved tidligere aksjoner. Når det ikke var mulig å komme til en fredelig løsning med Al-Qaida eller Taliban, var selvforsvar muligens det eneste alternativ. For å hindre nye angrep ble det ansett som nødvendig å ødelegge for rekruttering og opptrening av nye terrorister. Spørsmålet er så om handlingene var proporsjonale? Bombing av Al-Qaida baser etc. kunne nok forsvares, men å velte en hel regjering, bytte ut hele styresettet og fortsatt ha styrker der, kan nok hevdes å være i overkant. Riktignok blir det argumentert med at det er

⁶⁷ Franck s. 101

⁶⁸ Jf. Også Genev konvensjonen om vern av sivile under krig??

⁶⁹ Cassese s. 355

⁷⁰ Blant annet S/RES/1269 (1999), A/RES/49/60 (1994), S/RES/2625 (1970)

fredsbevarende styrker som er viktige for befolkningen som lever der, men det er uvisst hvorvidt dette er det egentlige motiv. SC har ikke kommentert denne saken etter USAs invasjon. Angrepet er i ettertid blitt ansett som en ny tolkning av art. 51. Det er første gang at så mange stater har åpnet for en så vid definisjon av selvforsvar.⁷¹

Flere stater og professorer på området anser preventivt selvforsvar som nødvendig i dagens samfunn. På grunn av den enorme utviklingen av ødeleggende våpen vil det i dag være mulig å gjøre ekstrem skade med store økonomiske og menneskelige tap, selv med lite ressurser og få mennesker til å angripe. Dette medfører at man ikke kan sitte passivt å vente på å bli angrepet, dersom dette likestilles med å bli utslettet.

4.5 Konklusjon

Den foregående drøftelsen viser hvordan preventivt selvforsvar anses legitimert i sedvaneretten dersom vilkårene i Caroline-saken er oppfylt. Praksis viser imidlertid at statene går lengre i å legitimere det preventive selvforsvaret. Så lenge selvforsvaret kan anses som rimelig, og samtidig oppfyller vilkårene om nødvendighet og proporsjonalitet blir det akseptert av det internasjonale samfunn.

5 Åpner preventivt selvforsvar i realiteten for represalier?

5.1 Lovligheten av represalier i praksis

Det synes som om statene mangler tillitt til at SC kan beskytte dem, og at de derfor har de tatt i bruk selvtekt blant annet i form av represalier. Statene vet at det eneste de risikerer ved bruk av represalier er en formell advarsel fra SC.⁷²

⁷¹ Gray s. 160

Bør statene ha adgang til å utøve represalier?

Flere kritikere har hevdet at en stat må få anledning til å utføre gjengjeldelsesaksjoner eller straff når det internasjonale samfunn ikke fungerer eller ikke kan beskytte staten. Dette er kritikk som har oppstått i forbindelse med frustrasjon over SCs handlingskraft, eller handlingslammelse. Kritikere har hevdet at denne hemmingen tilsier at man bør få forsvare seg selv. SC er også blitt beskyldt for å være partiske. Dette er vel kanskje et resultat av at det er vanskelig å få oversikt over fakta i en konflikt, særlig når det er flere situasjoner som har utspilt seg over lengre tid, slik som for eksempel i Midtøsten. Motstandere av en så vid rett til selvhjelp, som ikke ønsker å gi statene adgang til represalier, hevder at nettopp fordi det internasjonale systemet er så skjørt, blir det enda viktigere å ikke svare på voldshandlinger, da dette kan trigge til ytterligere voldsbruk.

Bowett argumenterer for at det er adgang til bruk av represalier. SC har ofte drøftet saker om maktbruk mellom stater. De har da gjerne lagt vekt på hvorvidt maktutøvelsen er beregnende i motsetning til spontan, som ved et selvforsvar, og om handlingen har karakter av straff. Videre er det også drøftet hvorvidt det foreligger en tilstrekkelig forutgående provokasjon, og hvorvidt represalien kan sies å være proporsjonal. Disse momentene burde ikke vært oppe til drøftelse dersom represalier uansett er ulovlige.⁷³

Det er vanskelig å finne eksempler på at stater åpent har utøvet represalier i praksis. Dette fordi det er sjeldent stater hevder å utføre represalier, da FN-pakten forbyr represalier mellom statene. Det er kun Israel som åpent har innrømmet represalier og som i flere år har hevdet å ha en rett til å benytte seg av denne formen for selvhjelp. De anser preventivt selvforsvar og represalier som en nødvendighet for å sikre sin eksistens i den arabiske verden. Etter angrepet på flyplassen i Beirut uttalte Israel at angrepet var en represalie, som hadde til hensikt å skulle gjøre det klart for den annen part, at prisen de måtte betale for terrorvirksomhet kunne være veldig høy.⁷⁴ Dette argumentet kunne tilsi at motivet for represalien var avskrekking for å unngå senere angrep, argumentet kunne da også tolkes til å være et preventivt selvforsvar. Israels angrep på Beiruts flyplass ble fordømt i SC. Angrepet var en gjengjeldelsesaksjon etter en flykapring av et Israelsk fly i Athen, hvor en israeler var blitt drept. Kapringen var utført av to menn

⁷² Harris s. 914

⁷³ Bowett s.7

⁷⁴ Falk s.429

med tilknytning til en palestinsk opprørsgruppe med tilhørighet i Libanon. Alle fly tilhørende arabiske flyselskap ble ødelagt, totalt 13 fly til en verdi av nærmere 44 millioner USD i tillegg til forskjellige typer flyplassinstallasjoner. Ingen menneskeliv gikk tapt da angrepet ble utført nattetid.⁷⁵ Det har tidligere vært foretatt en rekke mindre terroraksjoner og gjengjeldelsesaksjoner i Midtøsten uten at SC har tatt standpunkt til forholdene. Bombingen av Beiruts flyplass var imidlertid av et slikt omfang at SC måtte ta affære. I sin fordømmelse viste SC til at angrepet måtte ha vært nøye planlagt, og at det var av stor skala.⁷⁶ Det kunne ikke anses som proporsjonalt med den forutgående hendelsen. I tillegg var det ikke ment å skulle ødelegge militære mål, men tvert i mot å skade den arabiske økonomi. Angrepet kunne muligens unngått fordømmelse dersom det hadde vært nødvendig og proporsjonalt. Dette er i samsvar med Bowetts resonnement om at ICJs drøftelse av vilkårene, må medføre at det er en mulighet for at også represalier kan være lovlige.

Den tidligere amerikanske FN-ambassadøren, Kirkpatrick, har hevdet ovenfor FN at forbudet mot bruk av makt i FN-pakten må sees i en større sammenheng, og at det ikke er absolutt. Han hevder blant annet at FN-pakten ikke forventer at en stat skal forholde seg passivt i forhold til terrorisme.⁷⁷ Hans uttalelse synes å representere holdninger hos USA og enkelte andre stormakter. Ved en slik holdning ser det ut til at selvforsvar kan strekkes til også å gjelde handlinger som egentlig har karakter av represalier.

5.2 De avgjørende vilkår: Nødvendighet og proporsjonalitet

Vilkårene om nødvendighet og proporsjonalitet avgjør hvorvidt selvforsvar vil være lovlig. ICJ har uttalt at nødvendighet og proporsjonalitet er minimumskravene for å teste om maktbruken er lovlig. I staters praksis er nødvendighet og proporsjonalitet ofte de eneste faktorene for å avgjøre om handlingen er lovlig eller ikke.⁷⁸ Vilkårene vil også være et minstemål i forhold til represalier. Dette følger blant annet av den tradisjonelle sedvane. Det neste spørsmål må da være om represalier kan være nødvendige og proporsjonale? Og hvis så, kan de anses som lovlige?

⁷⁵ Falk s.416

⁷⁶ Falk s.417

⁷⁷ Higgins s. 244

Represalier kan anses som nødvendige når de oppfyller hensikten med represalien. Hensikten med en represalie vil normalt være avskrekking, straff eller håndhevelse av et krav. Det innfortolkes en begrensning i hvilke mål man kan angripe, for at kravet til nødvendighet kan anses å være oppfylt. Det vil først og fremst være militære mål som godtas å være nødvendige. Dersom en stat angripes fra en rakettbase i nabolandet, vil det rettfærdiggjøres å uskadeliggjøre denne rakettbasen. Det er mer tvilsomt hvorvidt et angrep som rammer mål som ikke kan sies å være i direkte sammenheng med angrepet, kan rettfærdiggjøres. Angrep på militære mål vil alltid kunne rettfærdiggjøres som et angrep på staten. Derimot vil det normalt ikke tillates angrep på sivile boligområder. Spørsmålet har kommet på spissen i forhold til terrorister som oppholder seg i boligområder. Blant annet terrororganisasjonen Hezbollah har etablert seg i sentrale boligområder, nettopp for å vanskeliggjøre et angrep på deres organisasjon.

I Nahhalin-saken ble det aldri forelagt en fordømmelse fra SC, til tross for flere debatter. Bowett har hevdet at proporsjonalitet i forhold til det forutgående angrepet kan ha vært grunnen til at det ikke ble forelagt en fordømmelse. Her var det først et angrep på en israelsk buss fra en geriljagruppe i Jordan som drepte 11 personer. Det israelske angrepet på den jordanske landsbyen drepte 9 og såret 14.^{79 80} ”The Mixed Armistice Commission” fordømte imidlertid handlingen.

Avskrekkelse kan være innenfor det såkalte preventive selvforsvaret, da man avskrekker for å forhindre et ytterligere angrep. Ut i fra en vid tolkning av selvforsvar, hvor man inkluderer preventivt selvforsvar, kan det hevdes at dette er lovlig. Straff vil også kunne argumenteres for at er preventivt, da straff i seg selv er bygget på allmenn prevensjon og individuell prevensjon. Hensikten bak straff er gjenoppretting av rettfærdighet, og prevensjon mot ytterligere straffverdige handlinger, dette følger av alminnelig straffrett. Det betyr at man teoretisk kan tenke seg at en utvidet tolkning av art. 51, slik at denne gir rett til å handle i preventivt selvforsvar, medfører at den også kan gi rett til bruk av represalier dersom disse er nødvendige og proporsjonale. Videre vil represalien være nødvendig så lenge den har til hensikt å fungere preventivt og det ikke finnes alternative handlingsmåter, det vil si at alle fredelige løsninger skal være utprøvd.

⁷⁸ Gray s.124

⁷⁹ Bowett s. 11

⁸⁰ SC Document S/3251, 1954

Represalien kan anses som proporsjonal så lenge den ikke overstiger den forutgående folkerettslige krenkelsen. ICJ har flere ganger brukt begrep som at det må foreligge tilstrekkelig provokasjon før handlingen kan anses å være proporsjonal. Det må foretas en konkret vurdering i den enkelte sak, av hvorvidt gjengjeldelsen kan anses som rimelig i forhold til det forutgående angrep. Det klassiske eksempel på en ikke-proporsjonal represalie er det såkalte Beirut raidet, hvor en israeler ble drept i en flykapring og represalien hadde et omfang på økonomiske ødeleggelser for nesten 44 millioner USD.

Det vil alltid være vanskelig å måle menneskeliv mot materiell skade, men den internasjonale oppfatning tyder på at provokasjonen på Athens flyplass ikke stod i forhold til Beirut raidet. Dersom Beirut raidet hadde blitt ansett som en del av en større konflikt, for eksempel som en gjengjeldelse for at Libanesiske myndigheter i årrekker ikke hadde satt en stopper for grenseterror, ville det kanskje anses som proporsjonalt.⁸¹

I oljeplattformssaken hevdet ICJ at angrepet på plattformen ikke var nødvendig for å svare på de forutgående angrep. Dette ble blant annet begrunnet i at det ikke fantes bevis på at USA hadde klaget til Iran på militære aktiviteter på plattformene, noe som førte til at man antok at oljeplattformene som mål ikke hadde direkte sammenheng med det forutgående angrep, og at angrepet på oljeplattformene derfor ikke var nødvendig. Videre uttalte retten at det første angrepet 19.oktober 1987, kunne ha vært proporsjonalt dersom det hadde vært nødvendig. Her ble et amerikansk flaggskip, Sea Isle City, truffet av raketter fra iranske militære. USA svarte med å ødelegge en oljeplattform. Det andre angrepet 18.april 1988 ble ansett som en del av en større operasjon, hvor et amerikansk skip først var blitt truffet av miner og fått skader. Skipet sank ikke, og det forelå heller ikke tap av liv. Bombingen av oljeplattformen kunne ikke anses som proporsjonal i forhold til denne hendelsen, da den resulterte i at Irans oljeforsyning ble totalt avskåret. Enkelte av dommerne i saken gikk lengre enn retten og hevdet at USAs handlinger faktisk var ulovlige represalier, da de verken var nødvendige eller proporsjonale.⁸²

⁸¹ Falk s. 433

⁸² Gray s.123

Dette viser hvordan selvtekt i form av represalier godtas i praksis, så lenge de er nødvendige og proporsjonale. Det anses urimelig dersom en stat er nødt til å forholde seg passiv når den blir krenket.

5.3 Bagdad bombingene – preventivt selvforsvar eller represalie?

Den tidligere amerikanske presidenten, Bush senior, var blitt invitert til Kuwait for å motta en pris etter å ha hjulpet Kuwait under den såkalte Kuwait-krigen, som ble innledet med at Irak angrep Kuwait. Etterretningstjenesten i Kuwait avslørte et planlagt attentat mot den tidligere amerikanske presidenten. En bil isolert med sprengstoff nok til å ødelegge flere kvartaler ble smuglet fra Irak inn til Kuwait. Etterforskerne fant avgjørende bevis på at den irakiske regjering var deltagende i den planlagte terroristaksjonen. Den daværende amerikanske presidenten, Clinton, bedyret at USA ikke ville gå til aksjon før saken var ferdig etterforsket. Likevel, før etterforskningen var avsluttet, og ca. to måneder etter at det planlagte attentatet var ment å gjennomføres, rettet amerikanske styrker et rakettangrep mot militære hovedkvarter i Irak. 20 av de 23 rakettene traff de tiltenkte militære mål i Bagdad, mens de resterende tre landet i naboerområder hvor de drepte minst 8 sivile og såret minst 12, i tillegg til å ødelegge privat eiendom.

Den amerikanske generalen Collin Powell hevdet at handlingen var passende, proporsjonal og i samsvar med art. 51 om retten til selvforsvar.

Av de 15 medlemmene i sikkerhetsrådet var det bare Kina som stilte spørsmål ved lovligheten av handlingen. Representantene fra de tre muslimske landene (Pakistan, Djibouti og Marokko) uttalte seg ikke. Sammen med Kapp-Verde og Venezuela uttalte en talsmann for disse at de hadde notert seg USAs bevis og så på situasjonen med stor bekymring. Utenfor SC var det flere muslimske land, blant annet Egypt som stilte spørsmål ved lovligheten av handlingen, mens det i de vestlige land og i Russland så ut til at USAs handling ble møtt med forståelse. Som den britiske utenriksministeren uttalte: "This operation was a justified and proportionate exercise of the right of self-

defence and a necessary warning to Iraq that state terrorism cannot and will not be tolerated.”⁸³

Professor Reisman har uttalt i forhold til saken at ”In fact, there is quite a history to the contention that acts of reprisals are really acts of self-defence under the Charter.”⁸⁴ Han mener det er gode grunner som taler for at Bagdad bombingene i virkeligheten var bruk av represalier, men at statene i stor grad forsøker å argumentere for selvforsvar i stedet for represalier.

For å avgjøre hvorvidt Bagdad bombingene kan anses som et ordinært selvforsvar, preventivt selvforsvar eller represalier vil det være nødvendig å se på fakta i situasjonen: Hvilken karakter hadde maktbruken, og var vilkårene for maktbruken oppfylt?

For å kunne kvalifisere til et selvforsvar må det foreligge et ”armed attack”. I dette tilfellet var det ikke foretatt noen militær handling, da attentatet var blitt avverget. Det må i så fall anses som en utvidende tolkning av begrepet, slik at man kan hevde at det var en pågående konflikt hvor det var stor sannsynlighet for ytterligere terrorangrep mot USA. Det ble rapportert til SC om maktbruken, et moment som tyder på at staten selv mente å handle i selvforsvar. De som utførte planleggingen av attentatet var etter bevisene i direkte kontakt med den irakiske regjering. Spørsmålet om staten kunne identifiseres med terroristene ble derfor ikke satt på spissen.

Den amerikanske delegasjonen uttalte i SC at ”...this was a direct attack on the US...”⁸⁵ Det må da spørres om attentatet kunne regnes som angrep på stat eller styresett? Et attentat mot en president kan muligens argumenteres for at det er et angrep på statens styresett, ettersom en president vil være overhodet for statens styre. Bush var avgått som president, slik at dette argumentet kan trekkes i tvil. Albright uttalte likevel i sin tale til FN at en slik trussel mot en tidligere president, måtte anses som et angrep på staten selv. Hun gir ingen nærmere begrunnelse for dette utsagnet, annet enn at alle de

⁸³ Reisman s. 121

⁸⁴ Reisman s. 125

⁸⁵ Cassese s. 356

andre medlemsstatene ville ha gjort det samme.⁸⁶ Jeg kan ikke se at en slik ubegrunnet uttalelse kan tillegges vekt annet enn som et eksempel på hvordan stater tøyser begrepet slik de selv ønsker. Dernest kan det spørres om selvforsvaret kunne være en del av beskyttelse av statsborgere i utlandet? For å kunne ta i bruk dette argumentet må først og fremst alle fredelige midler være utprøvd. Dessuten må det være overhengende fare for statsborgerens liv eller helse. Attentatet var avverget og Bush kunne når som helst reise hjem. Han ble på ingen måte holdt tilbake, og det forelå ikke lenger noen fare for hans liv eller helse. Det kan ikke sies å foreligge et ordinært selvforsvar i samsvar med art. 51.

Det neste spørsmål må bli om det kan sies å foreligge et preventivt selvforsvar? USAs uttalelser tyder på at de ønsket å avskrekke. Avskrekking er ofte hevdet å være et av de preventive selvforsvars karaktertrekk. Men for å sikre legitimert bruk av preventivt selvforsvar må visse vilkår være oppfylt. Disse vilkårene fremgår av den såkalte Caroline-saken, og er avgjørende i forhold til sedvaneretten. Forelå det noen reell fare for nye angrep, slik at man ønsket å avskrekke for å unngå dette? Det har i lang tid vært et anstrengt forhold mellom USA og en del av de muslimske landene i Midtøsten. Terrorangrep har derfor forekommet tidligere, og det vil ikke være urimelig å påstå at det var fare for at slike angrep kunne komme igjen. Det forelå ingen øyeblikkelig, overhengende fare for nye angrep der og da. Det var ikke nødvendig med noe strakstiltak for å avverge noe, da det aktuelle angrep allerede var avverget. Det var ingen grunn til å tro at terrortrusselen skulle fortsette umiddelbart, derfor var det tid til å overveie mottiltak.

Professor Falk hevder at en av grunnene til at bombingene av flyplassen i Beirut ble ansett som illegal, var nettopp at det ikke forelå noe forsøk på en diplomatisk løsning, samtidig som situasjonen ikke gjorde det nødvendig med et strakstiltak.⁸⁷ Vilkårene er ikke oppfylt, og det kan derfor ikke sies å foreligge et preventivt selvforsvar i samsvar med sedvaneretten.

Ønsket om avskrekking kan også være en del av en represalie, da sammen med ønsket om å straffe den annen part. Som nevnt ovenfor forelå det ingen grunn til selvforsvar eller preventivt selvforsvar. Det var for eksempel ingen overhengende fare for angrep.

⁸⁶ Reisman s. 121

USAs angrep kom 2 måneder etter den forutgående hendelse. Et selvforsvar så langt etter i tid vil antagelig ikke kvalifisere som nødvendig avvergning av et pågående angrep, men derimot som en handling med ønske om å statuere et eksempel for å vise hvilke negative konsekvenser det kan ha å true en supermakt.

Daværende President Clinton uttalte om Bagdad-bombingen at "...response was essential to protect our sovereignty, to send a message to those who engage in state-sponsored terrorism, to deter further violence against our people, and to affirm the expectation of civilized behaviour among nations."⁸⁸ Det er tydelig at det ligger et ønske om å statuere et eksempel og på den måten avskrekke stater fra å støtte opp om terrorister for å unngå nye angrep. I dette kan det sies å ligge både trekk av represalier og av preventivt selvforsvar. Avslutningsvis uttaler Clinton at de ønsker å bekrefte forventningen om sivilisert oppførsel blant stater. Dette minner om et sanksjonssystem hvor man avstraffer for å opprettholde ro og orden og må ligge innenfor hva som kan defineres som represalier.

Det må etter dette anses som svært sannsynlig at Bagdad-bombingen i virkeligheten var bruk av represalier, gjemt bak selvforsvarets termer.

Spørsmålet må så være om represalien likevel kan anses å være lovlig maktbruk fordi den er rimelig, nødvendig og proporsjonal. Det forligger, i henhold til sedvane, enkelte vilkår for bruk av represalier. For det første stilles det krav om at maktbruken skal være nødvendig. Det betyr blant annet at alle fredelige løsninger skal være utprøvd. USA hevdet at angrepet ble utført etter å ha konkludert med at verken en ny bilateral avtale, politiske- eller økonomiske sanksjoner, ville påvirke de irakiske myndigheter til å avstå fra slike aksjoner igjen.⁸⁹ Saken var ikke ferdig etterforsket. Dette i seg selv taler i mot USAs maktbruk, da man med en ferdig etterforsket sak lettere kunne ta i bruk internasjonale organer, for eksempel ICJ. Videre må det spørres om maktbruken var nødvendig for å hindre senere angrep, nemlig om en slik avskrekkelse med sannsynlighet ville ha virkning og oppnå represaliens mål. Dette er det vanskelig å si noe klart om. I første omgang høres det fornuftig ut at de som utøver et folkerettsstridig

⁸⁷ Falk s. 439

⁸⁸ Reisman s. 121

⁸⁹ Reisman s. 121

angrep vil ønske å avstå fra dette senere, når de vet at de blir straffet for det. På den annen side viser historien at, tiltross for en rekke gjengjeldelser mot terrorangrep, så har ikke terrororganisasjonene avstått fra dette i ettertid. Det er selvfølgelig vanskelig å vurdere hva som ville vært realiteten dersom det ikke var blitt foretatt gjengjeldelse, om det da hadde vært enda hyppigere terrorangrep. Som nevnt tidligere vil flere professorer på området hevde at gjengjeldelse antagelig ikke fører frem, men faktisk til tider kan ha motsatt virkning i det terroristorganisasjonene oppnår oppmerksomhet rundt sine saker. Det bør imidlertid være opp til statene å til en viss grad vurdere den sannsynlige virkning av en gjengjeldelse og hvorvidt de anser den hensiktsmessig.

Et viktig moment i vurderingen må være hvorvidt målene for aksjonen kunne sies å angripe der terrorangrepet hadde sitt utspring fra? Irakiske hovedkontor må kunne anses som et berettiget mål, da det forelå bevis for at de irakiske myndigheter stod bak. USA hevdet at målene for aksjonene var nøye planlagt for å unngå skade av annet enn de nødvendige militære mål.⁹⁰

Det neste avgjørende vilkår vil være hvorvidt handlingen kan sies å være proporsjonal med den forutgående folkerettslige krenkelsen? Det følger av Nicaragua-dommen at en handling som ikke er nødvendig, heller ikke kan være proporsjonal.⁹¹ Bombingen må først og fremst anses som straff, og er derfor strengt tatt ikke nødvendig, til tross for at en del stater hevder at det må være lovlig å ta igjen, for å gjenopprette en forutgående krenkelse. Jeg mener at dersom SC åpner for en så vid form for maktbruk vil maktforbudet i FN-pakten være verdiløst.

Dersom man likevel skulle anse handlingen som nødvendig, må det spørres om maktbruken var proporsjonal i forhold til det planlagte/forventede angrep. Det må med andre ord ikke overgå det forutgående, planlagte angrep. Forelå det en tilstrekkelig provokasjon? Å angripe irakiske hovedkontor etter at den irakiske regjering har vært klart delaktig i forsøk på drap på en tidligere president, kan ikke anses som urimelig. Det forelå direkte kontakt mellom den folkerettslige krenkelsen og målet. Dessuten ville det ha vært en stor politisk provokasjon dersom de hadde klart å drepe Bush. Han ble ansett som hjernen bak en operasjon som medførte at Irak ikke lyktes i Kuwait krigen.

⁹⁰ Franck s. 94

Et moment som gjør angrepet mer tvilsomt er at sivile personer ble drept og skadd, samt at det ble påført skade på privat eiendom. USA hevdet jo at de hadde gjort sitt for nettopp å unngå dette, men det vil alltid være en viss risiko ved bruk av raketter. Ved vurderingen av proporsjonalitet må man nok forholde seg til hva som var hensikten med angrepet, slik at angrepet ikke kan anses som uproporsjonalt på grunn av at det skjedde en feil. Det vil imidlertid alltid være et faremoment i forhold til dette, da stater ser ut til å prøve å rettferdiggjøre sine handlinger for hva det er verdt. Slik kan man støte på problemer når en stat ikke har handlet proporsjonalt, men unngår fordømmelse fordi den hevder at det var en ulykke.

Et kritikkverdig forhold ved saken er at USA, i tillegg til å utøve maktbruk som er forsøkt rettferdiggjort på en noe usikker måte, ikke ventet på den ferdige etterforskningen, slik at de kunne fått et bredere grunnlag å hevde sin rett på. Når dette ikke ble gjort, tross for at de hadde tid til det, vil represalien bli en slags straff uten dom. En slik mangel på rettferdig rettergang vil alltid være et argument mot represalier.

Bagdad-bombingen ble godkjent av SC. SC må regnes som et forum som kan representere det internasjonale samfunn. Det kan se ut til at de vestlige land aksepterte USAs handling, kanskje i større grad enn for eksempel arabiske land. Dette kan ha sammenheng med at enhver er seg selv nærmest, slik at også stater rettferdiggjør handlinger som de kan identifisere seg med og anser dem derfor som rimelige. Uansett kan man hevde at Bagdad-bombingen ble akseptert i det internasjonale samfunn. Det er første gang så mange stater har gått sammen om en så vid tolkning av art. 51. Dersom man samtidig argumenterer for at handlingen var en represalie, har det internasjonale samfunn åpnet for dette, eller slått fast at det fortsatt må være lovlig i tråd med sedvane rett. Dersom man argumenterer for at retten til represalier falt bort ved innføringen av FN-pakten, må man samtidig ha som forutsetning at SC fungerte som et overordnet sikkerhetspoliti. Når denne funksjonen aldri ble en realitet må det kanskje anses som rimelig at stater får fortsette å benytte sin rett til å opprettholde sin suverenitet, om de så må ty til bruk av makt.

⁹¹ Gray s. 122

Det virker som om verdenssamfunnet tillater maktbruk avhengig av den konkrete situasjon. Dersom det foreligger politiske interesser og handlingene anses som rimelige, det vil si oppfyller de sedvanerettslige vilkår, vil det internasjonale samfunn i praksis gå lengre i å tillate maktbruk, enn hva de internasjonale traktater skulle tilsi.

Dette må bety at stater i praksis anser sedvanen som reell. Uansett om vi prøver å lage lover for å hindre maktbruk, vil statene handle ut i fra det de anser som naturlig og rimelig. På denne måten opprettholder praksis sedvanen, og sedvane blir den sikreste form for dynamisk rett.

5.4 Konklusjon

Etter en tolkning av ordlyden i FN-pakten og resolusjoner utstedt i henhold til denne, har jeg vanskelig for å se at de åpner for en rett til represalier. Argumenterer man derimot med at FN-pakten må tolkes i lys av gjeldende sedvane, åpnes det for en mulighet til å utføre represalier under visse forutsetninger. Enkelte represalier kan det argumenteres for at er lovlige, så lenge de oppfyller de gjeldende vilkår. Represalier kan være alt fra det som oppfattes som ekstremt urimelige straffesanksjoner til sanksjoner som anses nødvendige og proporsjonale for å beskytte en stats suverenitet. De sistnevnte vil oppfattes som rimelige og rettferdige blant de fleste stater, og derfor godtas i staters praksis. Det kan i enkelte saker se ut til at statene går lengre i bruk av makt enn det som tillates etter vilkårene i Naulilla-saken, uten at de blir fordømt av SC av den grunn. Dette må være et resultat av sedvanerettens dynamiske karakter.

6 Etterord

Oppgaven viser at det foreligger en vid aksept for å legitimere bruk av makt mellom stater. Maktbruk vil stort sett alltid legitimeres så lenge den kan hevdes å være rimelig, nødvendig og proporsjonal. Dette er jeg skeptisk til, både fordi jeg i prinsippet mener at

maktbruk mellom stater bør unngås i størst mulig grad, og dessuten fordi dette betyr at FN-paktens reelle verdi svekkes.

Kofi Annan uttalte under Generalsekretærens tale i 1999 at situasjonen for FN er kritisk fordi medlemslandene ikke respekterer folkeretten. Denne uttalelsen indikerer at stater ikke bare går lengre enn hva FN-pakten tilsier, men også går lengre enn hva sedvanen tillater. Enten fordi enkelte stater hever seg over enhver internasjonal regel, eller fordi sedvanen, på grunn av sin dynamiske karakter, nå har utviklet seg til å gå lengre enn hva den gjorde i Naulilla-saken.

Dersom lov og praksis ikke stemmer overens, vil det uansett bety at de resolusjoner og traktater som FN utarbeider mister sin verdi. Det må være viktig, og i statenes interesse, å opprettholde samsvar mellom lov og praksis, ellers vil man stå i fare for å utvikle et anarkistisk internasjonalt samfunn.

Det faktum at selvforsvaret blir mer og mer uthulet kan være et faremoment ved at enhver stat bygger på sin subjektive oppfatning av hva som må anses som rimelig maktbruk. Det er grunn til å tro at stater vil fortsette å utøve represalier overfor hverandre. Det kan derfor være hensiktsmessig å opprette et slags rammeverk for å systematisere og sette klarere grenser for når represalier ikke lenger er rimelige. På den annen side vil det alltid være vanskeligheter ved en slik systematisering. For det første vil det være umulig å gjennomregulere et område, slik at ingen forhold faller utenfor, for det andre vil en åpning for bruk av makt kunne føre til en økende maktbruk mellom statene, noe som ikke er ønskelig.

Det vanskelige ved å tillate represalier er faren for at maktbruk skal komme helt ut av kontroll og at staters suverenitet blir en illusjon. Samtidig er det viktig og ikke være så ideologisk at lov og praksis ikke er overensstemmende, da det kan være fare for at de internasjonale lover totalt mister sin anerkjennelse.

7 Litteraturliste

Artikler:

Bowett Derek "Reprisals involving recourse to armed force" i The American Journal of International Law (1972) s.1-36

Falk Richard A. "The Beirut Raid and the International Law of Retaliation" i The American Journal of International Law (1969) side 415-443

Reisman Michael W. "The Baghdad Bombing: Self-defence or Reprisals?" i European Journal of International Law (1994), side 120-133

Teori:

Cassese Antonio "International Law" 2.utg. Oxford University Press, New York, 2005

Franck Thomas M. "Recourse to Force", Cambridge University Press, New York, 2002

Gray Christine "International Law and the Use of Force" Oxford University Press, New York, 2004

Harris D.J. "Cases and Materials on International Law" 5.utg. London Sweet & Maxwell, 1998 (kap.11)

Higgins Rosalyn "Problems & Process, International Law and how we use it" Oxford University Press, New York 1994

Ruud Morten og Ulfstein Geir "Innføring I folkerett" 2.utg. Universitetsforlaget, Oslo, 2002

Schachter Oscar "International Law in Theory and Practice" Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, 1991

8 Register

Traktater:

FN-pakten 1945, art. 2(4), 42 og 51

NATO-pakten 1949, art. 5

SC resolusjoner:

28. sept. 2001, S/RES/1373

12. sept. 2001, S/RES/1368

9. april 1964 nr. 188 (S/5650) "Complaint by Yemen"

25. juni 1954 (S/3250) "Nahhalin incident"

19. august 1948 nr. 56 (S/983).

GA resolusjoner:

14. desember 1974, nr. 3314 (XXIX) "Definition of aggression"

24. oktober 1970 nr. 2625(XXV) "Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations"

Dommer:

Nicaragua-saken: "Nicaragua v. United States of America" avsagt i ICJ, 1984.

9 Forkortelser

GA: Generalforsamlingen (General Assambly, heretter GA)

SC: Sikkerhetsrådet (Security Council, heretter SC)

ICJ: International Court of Justice. FNs juridiske hovedorgan.

Art.: Artikkel